

1

De vooruitgang en de twijfel

- De wetenschap die voortschrijdt in de 19de en 20ste eeuw, doet dat ook dankzij sociale mobiliteit. Mensen krijgen een betere gezondheid, meer mensen gaan studeren in de eigen taal. Nederland kreeg bijvoorbeeld *De Eerste Hoogere Burgerschool*, een vijfjarige opleiding op de Keizersgracht, in 1865. Eind 19de eeuw worden ook menswetenschappen deel van het empirisch experimenteel onderzoek.
- Maar daarnaast is er de zoektocht naar het uitdrukken van wat buiten de normaalverdelingen valt: 'Kunst [moet] de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie zijn'. Dit schrijft Willem Kloos in de 'Literaire Kroniek XXII', in de Nieuwe Gids 1890/1891, in een tekst over Herman Gorter.

2

Groot en het protestantisme

- Groot legt een verband tussen de protestantse aandacht voor het geweten als iets dat aan de orde komt in een gesprek met God. (221) Dat gesprek kan immers niet universeel zijn en de rede is van ondergeschikt belang.
- Daarna legt hij een verband met de Romantiek wat m.i. laat zien dat het niet alleen het protestantisme was dat behoefte had aan de irrationele en individuele benadering. Voor Groot is het verschil dat katholieke filosofen in m.n. Frankrijk eerder atheïst werden, terwijl protestante filosofen in m.n. Duitsland worstelden met geloof en geweten. (222, 223)
- De conclusie is dat in deze periode het persoonlijke de status krijgt die ooit de relatie met het metafysische had: Het biedt een onwrikbaar, maar niet empirisch vast te stellen moreel kompas. Uitmondend in een probleem dat in onze tijd manifest wordt: Wat te doen wanneer de wetenschap en het individuele kompas botsen?

God, godsverlies en waarheid

De worsteling van het protestantisme is voor Groot een worsteling waarin Waarheid én onzeker werd vanaf Kant én noodzakelijk was om te weten wat je als individu moest denken, hopen en doen.

“Wat zich in de Franse Verlichting zonder al te veel zielenpijn voltrekt, mondt in landen als Duitsland, Denemarken en Zweden uit in een bittere tragedie.” (blz 224)

Nietzsche met zijn ‘God is dood’ staat zo aan het eind van een protestantse worsteling die gaande is en haalt de trekker over door te zeggen: ‘Zo is het en leer er maar mee leven!’

Schopenhauer, Kierkegaard en Nietzsche beschrijven een innerlijk proces. In hun zoektocht zit er telkens iets áchter dat wat je denkt te weten. In het werk van Freud wordt dat ‘iets’ op een niet-metafysische manier beschreven, zonder dat het empirisch en universeel wordt.

Het onbewuste

- De term stamt van Eduard von Hartmann, hij schreef in 1869 *Philosophie des Unbewußten*. Dit onbewuste is niet dat van Freud, het lijkt meer op de Wil van Schopenhauer.
- Freud wil geen filosofie, maar positieve kennis. Hij denkt wel dat de menselijke geest een andere aanpak vereist dan de rest van de materie die logisch empirisch onderzocht kan worden.
- Hij staat in de filosofische traditie die wil ophelderen. Maar deze is deels opgegaan in empirische natuurwetenschappen. Voor het zelfonderzoek moet de vertroebeling van Es (driften) en Über-ich (geïnternaliseerde autoriteit) worden opgeheven schrijft Groot. (227)

Freud en de mogelijkheid van eigenmachtig optreden

De Groot schrijft (onderaan blz 227) dat de mens na opheldering weer zijn leven in eigen hand kan nemen.

Freud zegt: 'Wat in onze geest afspeelt gebeurt voor maar 10% bewust.' De rest gebeurt volgens Freud onder water: 90% van onze geest handelt, denkt en doet vanuit ons onbewuste. Freud heeft het over werken aan verheldering en het ophelderen van illusies zoals religie.

Maar Freud heeft het ook over krenkingen. Door de krenking die hijzelf aanbrengt, blijkt dat wat wij rationeel noemen, in 90% van de gevallen door het onbewuste gestuurd te zijn.

Daarmee brengt de psychoanalyse geen terugkeer van rationaliteit, maar een toenemende onzekerheid. De onvoorspelbaarheid en macht van God wordt de woestheid van de natuur en nu wordt het de woestheid en onvoorspelbaarheid van het eigen innerlijk(229)

Vrijheid en verantwoordelijkheid

- Christelijke en niet christelijke **existentialisten** pakken de onzekerheid op als menselijke opdracht. Er is niets en in dat niets zijn wij **geworpen** in wat anderen er al van gemaakt hebben. Maar wij ontwerpen ook en dat blijkt bij nader onderzoek nergens op gebaseerd. We kunnen ons niet beroepen op het 'men'. Dat is weglopen voor de eigen verantwoordelijkheid.
- Er is ook geen ziel of aanleg die ons vormgeeft. Er is niks, het moet allemaal nog wat worden.

De existentie gaat vooraf aan de essentie!

De subjectiviteit van de ervaringen

Tijd is wat wij ervaren zegt **Bergson**.

Temps= kloktijd

Durée = duur

Deze subjectiviteit is een vervolg op Kant, die met zijn categorieën de wereld zoals mensen die kunnen kennen losmaakt van de wereld op zichzelf. De fenomenologie gaat terug naar de vraag: 'Wat kunnen wij kennen?' en onderzoekt – zoals velen vanaf dan zullen doen- de mogelijksvoorwaarde tot kennis. Dit onderzoek zou objectieve kennis weer mogelijk moeten maken.

<https://www.youtube.com/watch?v=9yWPZiM-4vE>

Husserls fenomenologie en Sartre (1905-1980)

- Bewustzijn is niet zelf iets. Het is altijd bewustzijn van iets. (voorbeeld vraag : Waar is de universiteit?) bewustzijn is de ontmoeting tussen mens en wereld.

Sartre is onder de indruk en gaat naar Duitsland en leert daar Husserl en later Heidegger kennen. Sartre voegt aan het fenomenologische iets toe namelijk: een onderzoek naar vrijheid.

Steeds wordt de mens in de filosofie beschouwd als iets anders dan de rest van de dingen (natuur en niet natuur). De mens heeft nu vrijheid en is een **pour-soi** de rest is **en-soi**. De mens die die vrijheid niet ziet maakt zichzelf (en anderen) onvrij en tot een ding. De angst voor de vrijheid leidt tot **kwade trouw**. (bijv.: Het kan niet anders dan....)

Sartre en de naoorlogse generatie

Eerst is de mens, daarna is hij pas iets. En wat hij is, is altijd het voorwerp van zijn keuze. Hij valt er nooit willoos mee samen, zelfs niet wanneer hij ervoor kiest zich te laten bepalen door wat hij is - want ook dát is een bestaanskeuze. **'De existentie gaat vooraf aan de essentie.'**

Werp alle oordelen en rolpatronen van je af en wees jezelf. Tegen de bourgeoisie, die ook bij andere filosofen de schuld kreeg van de verwording van de idealen van Europa.

Die vrijheid klinkt ook door bij **De Beauvoir**. Zij zijn denkgesellen gedurende het leven. Zij schrijft: 'On ne naît pas femme, on le devient' 'Le deuxième sexe' (1949).

Subjectiviteit vrijheid en de anderen

- Sartre en ook Heidegger schrijven over de vrijheid van het individu.
- Al bij Freud is duidelijk dat de vrijheid nu (i.t.t. Franse revolutie en Marxisme) in het enkele individu gezocht moet worden.
- God, noch kerk, noch autoriteit en zeker niet de burgerlijke samenleving kunnen de kern zijn van de individuele vrijheid of de daaruit voortkomende waarnemingen, gedachten en gedragingen.

De problematische ander

- Ik heb geen toegang tot het bewustzijn van anderen,
- De vrijheid van de anderen botst met mijn vrijheid,
- De individuele vrijheid wordt ook aangetast door wat anderen in mijn onbewuste aanbrengen of hebben aangebracht (religie, opvoeding, werk, overheid).
- Mijn subjectieve vrijheid mede mogelijk gemaakt door collectieve veranderingen krijgt nu een centrum in het allerindividueelste zelf dat voor alles verantwoordelijk is, maar weg wil vluchten voor de grootsheid van die verantwoordelijkheid.
- Groot schrijft (blz255) "God is wel dood maar zijn plaats is nog altijd bezet".